

Μεσαία τάξη: θα περάσει κι αυτό;

Πέντε χρόνια τώρα πολλοί βιάστηκαν να θάψουν το ελληνικό μεσοαστικό όνειρο στα συντρίμμια της κρίσης. Πίστεψαν ότι τα μεσοστρώματα είναι ένα απλό κοινωνιολογικό φάκτουμ ή μια εισοδηματική κλίμακα. Ξέχασαν τη μυθοπλαστική δύναμη των μεσοαστών, την ικανότητά τους ν' αρπάζονται από τα πιο διαφορετικά σχήματα επιθυμίας.

Η μεσαία τάξη είναι, όπως λέγεται συχνά, ο μεγάλος ρυθμιστής στις φιλελεύθερες μαζικές δημοκρατίες. Από την κατάσταση της επηρεάζεται το γενικό κοινωνικό κλίμα, το κυρίαρχο ύφος της πολιτικής σκηνής, οι πολιτιστικοί κυματισμοί της συγκυρίας. Οι διχασμοί της γίνονται το δραματικό υλικό της ζωής των μοντέρνων εθνών.

Σκέφτηκα ξανά το δικό μας μεσοαστικό δράμα με αφορμή τα πάθη που ξεσήκωσε το τραγούδι του Νίκου Πορτοκάλογλου. Γύρω από τους στίχους του «θα περάσει κι αυτό» στήθηκε τις προηγούμενες μέρες ένας μικρός πολιτισμικός πόλεμος στο εσωτερικό της ελληνικής μεσαίας τάξης. Αυτός ο πόλεμος αφορά τη διαχείριση του τραύματος της πρόσφατης πτώσης. Είναι όμως ένα ελάχιστο στιγμιότυπο από την αναμέτρηση της μεσοαστικής μας ενδοχώρας με τα φαντάσματα που την απείλησαν αυτά τα τελευταία χρόνια: τις απώλειες σε πόρους και αυτοπεποίθηση, τη στύψη γεύσης της ύφεσης, αλλά κυρίως την ύπουλη αδιαφάνεια του μέλλοντος.

Η μελαγχολία του Κέντρου, η θορυβώδης άνοδος της αντιμνημονιακής Αριστεράς, οι αναταράξεις στην ηττημένη εκλογικά Δεξιά, όλα αυτά ακουμπούν την αλλόκοτη «μοίρα» της μεσαίας τάξης.

Αλλά εδώ υπάρχει πάντα ένα αίνιγμα. Προς τα πού βαδίζει αυτός ο πολυτραυματίας που δεν λέει να πεθάνει; Έχει ακόμα αρκετή ενέργεια για νέες πολιτικές περιπέτειες (λ.χ. έναν νέο δεξιόστροφο λαϊκισμό) ή έφτασε η κόπωση και άλλη μια φάση ιδιώτευσης;

Πέντε χρόνια τώρα πολλοί βιάστηκαν να θάψουν το ελληνικό μεσοαστικό όνειρο στα συντρίμμια της κρίσης. Πίστεψαν ότι τα μεσοστρώματα είναι ένα απλό κοινωνιολογικό φάκτουμ ή μια εισοδηματική κλίμακα. Ξέχασαν τη μυθοπλαστική δύναμη των μεσοαστών, την ικανότητά τους ν' αρπάζονται από τα πιο διαφορετικά σχήματα επιθυμίας: τη ριζοσπαστική Αριστερά, τον ρευστό εθνικολαϊκισμό ή ακόμα και μια δραστική εκδοχή «νόμου και τάξης». Πολλοί επίσης (στομωμένοι από οικονομολογία) λησμόνησαν τον ρόλο των συναισθημάτων στη χορόνη της κρίσης.

Τα συναισθήματα αυτά άλλοτε απορροφήθηκαν στην επιθυμία για ανταπόδοση και συμβολική αντεκδίκηση. Ενίοτε, όμως, ψηλαφίζουν ένα ευπρεπές πένθος, όπως αυτό το οποίο υπαινίχθηκε στο τραγούδι του ο Πορτοκάλογλου, αλλά τον πέρασαν για κατηχητή της συλλογικής ενοχής.

Ο κυρίαρχος τόνος στη μεσαία τάξη της πτώσης ήταν όντως ο θυμός: ένα συνεχές «εν εξάλλω καταστάσει» μαζί με την απαίτηση να μπει επιτέλους τέλος στην κρίση και να «πληρώσουν κάποιοι». Από αυτόν το βρασμό ψυχής άντλησε η υπόθεση που έβλεπε αλλεπάλληλα κύματα ριζοσπαστικοποίησης. Η ιδέα, δηλαδή, ότι τα πράγματα κινούνται πλέον στα άκρα και αν το «ένα άκρο» απογοητεύσει το κοινό του, θα έλθει η στιγμή για την ευθεία αντιστροφή. Θα συμβεί έτσι -λέγαμε- το απότομο πέρασμα από έναν αριστερό σ' έναν νεοδεξιό ριζοσπαστισμό και τα δικά του ανεμοσκορπίσματα: υστερίες ασφάλειας, κλείσιμο ταυτότητας, αλλεργία για τα δικαιώματα και τις κατακτημένες ελευθερίες που θα καταγγέλλονται ως μηδενιστικές ασοδοσίες.

Ποιος μπορεί να ξέρει όμως; Η πολιτική σύσταση της μεσαίας τάξης παραμένει πάντα επτασφράγιστο μυστικό. Ο Πολ Κρούγκμαν λέει κάπου ότι οι κοινωνίες των μεσαίων τάξεων δεν αναδύονται αυτομάτως από την ανάπτυξη αλλά κατασκευάζονται πολιτικά. Ίσως να υπερβάλλει, αλλά αυτή του η σκέψη μάς ξαναφέρνει στην περίμετρο της δικής μας κρίσης. Πολιτικά μιλώντας, δεν σημαίνει πια τίποτα η κατεδαφιστική κριτική στις απαίδευτες και ανορθολογικές όψεις του μικρομεσαίου μας πολιτισμού. Δεν έχει νόημα ούτε η εστέτ επίκριση στην παλαική Ελλάδα με τους μικρομαγαζάτορες και τους αγρότες ούτε η «αριστερή» περιφρόνηση στους εκσυγχρονισμούς της κατανάλωσης. Τώρα θα είχε περισσότερη σημασία να μας απασχολεί ποια πολιτική μπορεί συγκεκριμένα να ενθαρρύνει την ωρίμανση της (όποιας) ελληνικής αστικής συνείδησης. Αν, δηλαδή, υπάρχει μια πολιτική που θα μπορούσε να συμβάλει στη διαμόρφωση μιας διαφορετικής ηθικής ατμόσφαιρας στην κοινωνία. Περιορίζοντας, ας πούμε, το φαρμάκι μιας αγανάκτησης που αποδείχτηκε χωρίς έρμα, αλλά και τον πειρασμό για επανάκαμψη των πελατειακών τρόπων.

Μια τέτοια πολιτική ενθάρρυνσης δεν έχει βέβαια σχέση με το προκάτ «θετικής σκέψης» και την αγνόηση των δυσκολιών. Το πρόβλημα της χώρας δεν είναι η εκ νέου ενθρόνιση του «να περνάμε καλά» στη θέση της αρνητικότητας όσων βρίσκουν δεξιά και αριστερά ή πιάνονται από τα ξέφτια ιστορικών φαντασιώσεων. Αλλού βρίσκεται το ίχνος του αληθινά νέου. Όχι στις τεχνητές επιστρώσεις που μπαζώνουν με πρόχειρο τρόπο τα κενά νοήματος, αλλά στην ανάδυση ενός πραγματικά γειωμένου και ευαίσθητου ρεαλισμού.

Στην περίπτωση αυτή δεν ισχύει το «μην πετάξεις τίποτα». Πολλά αξίζει να πεταχτούν ή εστώ να κριθούν αυστηρά στην ελληνική μικρομεσαία μυθολογία: ο εθνικισμός με τις συλλογικές κολακείες του, η λάθος ταύτιση δημόσιας ευημερίας και επιδεικτικής κατανάλωσης, το παιχνίδι ανάμεσα στη λατρεία και στην απέχθεια για το κράτος και τα δημόσια αγαθά. Όλα δηλαδή όσα καθήλωσαν σημαντικό μέρος των μεσαίων στρωμάτων είτε στους στενούς συντεχνιακούς ωφελιμισμούς είτε σε κάποιες εξάρσεις καταναλωτικού εκδημοκρατισμού, που δεν έχτισαν όμως κάτι πιο στέρεο.

Αξίζει, όμως, να διασωθούν και πολλά άλλα: η κίνηση της προσδοκίας για το καλύτερο, η εύλογη αναζήτηση της ευτυχίας, η προσπάθεια απαλλαγής των συγχρόνων από ανούσιες και βλαπτικές «παραδόσεις». Το ζήτημα είναι πια ότι τόσο η μελαγχολία της πτώσης όσο και η υστερική άρνηση κάθε απώλειας έχουν δείξει τα όριά τους. Η μεσαία τάξη είναι μια σκιά του άλλοτε ανθηρού εαυτού της. Στο εσωτερικό της κυκλοφορεί άφθονος ο φόβος της τελικής χρεοκοπίας μαζί με κάποιες φαντασιώσεις παλινόρθωσης ενός παλαιού καθεστώτος.

Παρ' όλα αυτά, είναι ακριβώς η στιγμή που θα μπορούσε να πει το «θα περάσει κι αυτό». Πώς; Αντιμετωπίζοντας ανοιχτά τις απώλειες που είχε καθ' οδόν και τις δυνατότητες που έμειναν σε έναν κόσμο φτιαγμένο από ανελέητες αβεβαιότητες.

Δεύτερος Σκέψης
ΑΠΟ ΤΟΝ ΝΙΚΟΛΑ ΣΕΦΑΣΤΑΚΗ